

VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS LIIKUNNAN EDISTÄMISEN LINJOISTA

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelman mukaan liikuntapolitiikalla edistetään väestön hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä elämänkaaren eri vaiheissa painopisteen ollessa lasten ja nuorten liikunnassa. Tavoitteena on vahvistaa paikallisen tason toimintaedellytyksiä, liikunnan laaja-alaista tasa-arvoa sekä liikunnan asemaa kunnallisena peruspalveluna. Lisäksi tuetaan eettisen ja yhteiskuntavastuullisen sekä kansainväliseen menestykseen tähtäävän huippu-urheilun edellytyksiä.

Hallitus on käynnistänyt terveyden edistämisen politiikkaohjelman, lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma sekä työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelman, jotka osaltaan edistävät kansalaisten liikuntaa. Hallitus on hyväksynyt myös terveyttä edistävän liikunnan ja ravinnon periaatepäätöksen, jossa annetaan linjaukset kansalaisten terveyttä edistävän liikunnan ja ravinnon edistämiseksi.

Hallitusohjelman toteuttamiseksi valtioneuvosto antaa periaatepäätöksen liikunnan edistämisen linjoista julkisen hallinnon näkökulmasta. Tämä periaatepäätös käsittelee liikunnan kenttää kokonaisuudessaan, mutta se tukee myös terveyttä edistävän liikunnan ja ravinnon periaatepäätöksen linjauksia.

Taustaa

Suomalainen liikuntakulttuuri on laajentunut urheilusta kuntoilun kautta terveyslīkuntaan. Tehtäväkentän monipuolistuminen on lisännyt liikunnan mahdollisuuksia tukea kansalaisten ja yhteiskunnan hyvinvointia.

Liikuntakulttuurin eri muodot tarjoavat kansalaisille monenlaisia osallistumisen ja osallisuuden kokemuksia. Liikunnan keinoin voidaan edistää väestön hyvinvointia elämänsä kaikkien vaiheissa, tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä, ylläpitää kansalaisten työ- ja toimintakykyä, lisätä ikäihmisten omatoimisuutta ja elämänhalua sekä vahvistaa yhteenkuuluvuutta ja kansalaisyhteiskuntaa. Liikunnalla on merkitystä sekä sivistyksellisenä perusoikeutena että hyvinvoinnin osatekijänä.

Kansalaiset suhtautuvat liikuntaan myönteisesti. Myönteisestä ilmapiiristä ja tehdyistä toimenpiteistä huolimatta liikkumisen kokonaismäärä väestötasolla on kuitenkin vähentynyt ja liikuntaerot kasvaneet. Liikunnan monipuolistuneet mahdollisuudet ovat jääneet osin hyödyntämättä. Fyysisen aktiivisuuden lisääntyminen säästäisi huomattavasti yhteiskunnan varoja.

Julkishallinnolla on liikunnan edistämässä keskeinen tehtävä. Liikunnan yleisten edellytysten luominen on liikuntalain mukaan valtion ja kuntien tehtävä. Opetusministeriö vastaa liikuntatoimen yleisestä johdosta, kehittämisestä ja yhteensovittamisesta liikunnan yhteistyössä valtionhallinnossa. Opetusministeriön asiantuntijajelime-

nä toimii valtion liikuntaneuvosto. Alueellisella tasolla nämä tehtävät kuuluvat läänin liikuntatoimelle ja paikallistasolla kunnille.

Liikunnan edistämiseen liittyvät odotukset on totuttu kohdistamaan valtion ja kuntien liikuntahallinnoille sekä toiminnan järjestämisen osalta liikuntajärjestöille ja -seuroille. Tämä ei enää riitä. Liikunnallisuuden lisäämiseksi tarvitaan eri hallinnonalojen sitoutumista liikunnan edistämiseen, yhteistyön tehostamista eri kansalaisjärjestöjen kanssa sekä kansalaisten liikunnallisen omavastuun lisäämistä.

Eri hallinnonalojen merkitys liikunnan edistämässä korostuu kansalaisten elämänkulun alku- ja loppuvaiheissa. Liikunnan edistäminen neuvolatoiminnassa, varhaiskasvatuksessa sekä koulu-, oppilaitos- ja korkeakouluympäristöissä edellyttää ensisijaisesti muiden kuin liikuntahallinnon toimia. Samoin ikäihmisten ja erityistoimia vaativien väestöryhmien (liikkumisesteiset, pitkäaikaissairaat, maahanmuuttajataustaiset, työttömät jne.) liikunnan edistäminen vaatii eri hallinnonalojen toimenpiteitä ja yhteistyötä. Erityisesti arkiliikunnan edistäminen edellyttää laajaa poliittista ja hallinnollista hyvinvointivastuuta. Useimmat arkiliikuntaa ohjaavat päätökset tehdään muualla kuin liikuntasektorilla (kaavoitus, työelämä jne.).

Liikuntalaki (1998), kuntalaki (1995) ja kansanterveyslaki (2004) korostavat kuntien vastuuta kuntalaisten liikunnan, terveyden ja hyvinvoinnin edistäjinä. Liikunta on kunnallinen peruspalvelu, johon se saa valtionosuutta. Kunnat vastaavat kuitenkin itse suurimmasta osasta liikuntatoimen kustannuksia. Kunnalliset liikuntapalvelurakenteet ja -sisällöt ovat monipuolistuneet ja erilaistuneet. Meneillään oleva kunta- ja palvelurakennemuutos osaltaan vauhdittaa kuntien palvelutarjonnan kehittämistä ja osaamisen lisäämistä sekä kannustaa resurssien yhdistämiseen ja kuntarajat ylittävään yhteistyöhön.

Liikunnan kustannustehokas vaikuttavuus paranee parhaiten kansalaisten omaa aktiivisuutta lisäämällä. Julkisen sektorin toimin voidaan vaikuttaa liikkumattomuuden taustalla oleviin syihin, tukea kansalaisten liikunnallisia valintoja sekä vahvistaa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Myös liikuntamahdollisuuksia tarjoavia ja liikuntaan kannustavia yhteisöjä tukemalla voidaan lisätä kansalaisten liikunnallista aktiivisuutta.

Kansalaisjärjestöissä on mahdollisuus toteuttaa sosiaalisen pääoman ja aktiivisen kansalaisuuden ideaa. Kansalaistoiminnan muuttuneita olosuhteita ja jäsenistön odotuksia on vain osin pystytty ennakoimaan. Uuden yhteisöllisyyden tunnistaminen ja tukeminen ovat julkisen liikuntapolitiikan haasteellisia tavoitteita. Samalla on tarvetta tiivistää järjestöjen ja viranomaisten yhteistyötä.

Kilpa- ja huippu-urheilu on perinteinen osa suomalaista liikuntakulttuuria. Urheilujärjestelmä tarjoaa urheilijalle mahdollisuuden kehittyä kykyjensä mittaiseksi. Huippu-urheilun kansallinen merkitys tiivistyy sen viihdearvoon, urheilun seuraamisen tuottamiin yhteisöllisiin ja samastumisen kokemuksiin. Huippu-urheilulla on myös kansantaloudellista merkitystä. Julkisen hallinnon vastuulla on edistää eettistä ja yhteiskuntavastuullista kilpa- ja huippu-urheilua. Tämä tarkoittaa muun muassa vastuuta tasa-arvon ja turvallisuuden toteutumisesta sekä toimenpiteitä dopingin ja väkivallan käytön estämiseksi urheilussa.

Eettisyys kuuluu koko liikuntakulttuurin perusoletuksiin. Liikunnan arvopohja on kuvattu liikuntalaissa, jossa korostetaan tasa-arvon, suvaitsevaisuuden, monikulttuurisuuden ja kestävän kehityksen tavoitteita. Liikuntatarjonnan ”marginaaliin” jäävien väestöryhmien liikunnan edistäminen on erityisesti julkisen vallan tehtävä. Liikunnan eettisyyttä ja moraalisia arvoja voidaan julkisen vallan toimin parhaiten vaalia lisäämällä laaja-alaista ja avointa keskustelua, osaamista ja yhteistyötä.

Liikuntaan kohdistuvat kasvaneet odotukset edellyttävät aiempaa ammatillisempaa otetta liikunnan ja sen lähialojen toimijoilta. Osaamisen lisääminen ja laajentaminen liikunnan kaikilla toiminta-alueilla on kansalaisten liikunta-aktiivisuuden ehto.

Liikunnan seuranta ja arviointi edellyttää yhtenäistä ja pysyvää arviointijärjestelmää ja luotettavia indikaattoreita, joilla voidaan tiivistetysti seurata liikuntakulttuurin tilaa, kehitystä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Valtion liikuntaneuvoston tehtäviin kuuluu valtion toimenpiteiden vaikutusten arviointi liikunnan alueella. Tehtävän vahvistaminen sekä pitkäjänteinen sektoritutkimus osana tiedolla johtamista tukevat valtionhallinnon tehokasta ja vaikuttavaa liikuntapoliittista ohjausta.

Kansallisen liikuntapolitiikan visio

Suomi on yhteiskunta, jossa kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus toteuttaa liikunnallista elämäntapaa ja kokea yhteisöllisyyttä liikunnan avulla. Liikunta ymmärretään olennaiseksi osaksi yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointia. Liikunnan edellytykset turvataan kansalaisten, yhteisöjen ja yhteiskunnan kestäville valinnoille yhteisesti.

Lähtökohta ja tavoitteet

Valtioneuvosto sitoutuu edistämään liikunnallista elämäntapaa lisäämällä omakohtaisen fyysisen aktiivisuuden (arkiliikkumisen) mahdollisuuksia elämänkulun eri vaiheissa, parantamalla osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan ja laaja-alaista tasa-arvoa vaalivan liikuntaharrastuksen edellytyksiä, edistämällä päivähoito-, koulu- ja opiskelupäivän liikunnallistamista sekä turvaamalla eettisesti kestävän kilpa- ja huippu-urheilun toimintaedellytyksiä.

Valtioneuvosto korostaa liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden tarkastelemista osana kansalaisten elin- ja elämäntapojen kokonaisuutta sekä liikuntapolitiikan ymmärtämistä osana eri hallinnonaloja yhdistävää hyvinvointipoliittikkaa. Liikunnan edistämisen painopisteitä ovat olosuhteiden ja toimijoiden osaamisen kehittäminen sekä kansalaistoiminnan edellytysten parantaminen.

Liikuntaan vaikuttavien poliitikoiden yhteisenä tavoitteena on, että liikuntaharrastus ja fyysinen aktiivisuus lisääntyvät elämänkulun kaikissa vaiheissa ja etenkin työikäisten omavastuu liikunnasta lisääntyy. Erityishuomiota kiinnitetään liikuntaerojen kaventamiseen ja liikunnan kannalta heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien liikunnallisuuden tukemiseen niin, että samalla turvataan liikuntaa jo harrastavien edellytykset harrastaa ja kehittää itseään liikunnan alueella. Tämä edellyttää yhteiskunnalta, yhteisöiltä ja yksilöiltä nykyistä laaja-alaisempaa yhteistä näkemystä liikunnan mahdollisuuksista hyvinvoinnin osana, eri väestöryhmille kohdennettuja

kannustustoimia sekä alueellisen, kielellisen ja sukupuolten välisen tasa-arvon huomioinnon toteuttamisen.

Valtioneuvosto asettaa tavoitteeksi suomalaisen liikuntakulttuurin edistämisen niin, että

1. Lapset ja nuoret oppivat tarpeelliset liikuntataidot ja omaksuvat liikunnallisen elämäntavan. Tämä edellyttää liikunnan ja fyysisen aktiivisuuden lisäämistä varhaiskasvatuksessa sekä koulu- ja oppilaitosympäristöissä sekä liikuntaharrastuksen ja muun liikunnallisen toiminnan mahdollisuuksien lisäämistä urheiluseuratoiminnassa ja yleisemminkin lasten arkiympäristössä.

2. Nuoret aikuiset ylläpitävät liikunnallista elämäntapaa itsenäistymisen ja opiskeluvaiheen aikana. Tämä edellyttää liikuntamahdollisuuksien jatkuvuuden turvaamista yli elämänsä vaiheiden (kouluiän jälkeinen nuoren itsenäistyminen, opiskelu, varusmies- ja siviilipalvelusaika, työelämään siirtyminen ja perheen perustaminen). Korkeakoulut ja muut oppilaitokset vastaavat omalta osaltaan nuorten aikuisten liikunnasta ja hyvinvoinnista.

3. Työikäiset liikkuvat terveytensä kannalta riittävästi ja lisäävät omavastuuta liikunnastaan. Tämä edellyttää liikuntaan kannustavien olosuhteiden laaja-alaista kehittämistä, kansalaisjärjestöjen toiminnan laajentamista työikäisiin sekä työelämän, perheen ja vapaa-ajan entistä parempaa yhteensovittamista.

4. Ikääntyvät ylläpitävät omatoimisuutta, toimintakykyä, henkistä vireyttä ja sosiaalisia suhteita päivittäisen liikunnan avulla. Tämä edellyttää, että ikääntyville on tarjolla riittävästi esteettömiä ja turvallisia liikkumisympäristöjä asuinalueellaan, ohjattua liikuntatoimintaa sekä aitoja mahdollisuuksia osallistua kansalaistoimintaan.

5. Hallinnonalojen yhteistyö liikunnan edistämiseksi lisääntyy ja vakiintuu sekä työnjako selkiytyy. Tämä edellyttää eri hallinnonalojen ja -tasojen sitoutumista liikunnan edellytysten luomiseen oman hallinnonalansa puitteissa ja yhteistyössä muiden hallinnonalojen kanssa.

6. Liikunta sisältyy peruspalveluna kuntien hyvinvointipolitiikkaan. Tämä edellyttää nykyistä laaja-alaisempaa ja monipuolisempaa käsitystä liikunnasta, liikunnan sisällyttämisestä kunnan hyvinvointistrategioihin ja osaksi eri hallintokuntien tehtäviä, hallinnonalojen välistä yhteistoimintaa sekä kuntarajat ylittävän yhteistyön lisäämistä muuttuvassa kuntakentässä. Palvelutarjontaa voidaan myös kehittää kumppanuudessa kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Valtio luo kunnille edellytyksiä valtionosuuksien, rakentamisavustusten sekä erilaisilla kehittämisohjelmilla.

7. Kansalaisjärjestöjen merkitys liikunnan organisoijana kasvaa ja järjestöjen ammattimainen osaaminen vahvistuu. Tämä edellyttää liikuntajärjestöjen toiminnan laajentamista ja kohdentamista elämänsä eri vaiheissa oleviin kansalaisiin, muiden kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksien huomioon ottamista, yhteisöllisyyden uusien muotojen tunnistamista ja tukemista sekä osaamisen ja eettisyyden korostamista kansalaistoiminnassa.

8. Eri tehtävissä toimivien ammattiryhmien liikuntakoulutus ja -osaaminen lisääntyvät. Tämä edellyttää toisaalta ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen sekä korkeaa-

koulutuksen sisältöjen ja opiskelijamäärien kehittämistä toisaalta ammatissa toimivan henkilöstön täydennyskoulutuksen kehittämistä. Tässä periaatepäätöksessä esitettyjen liikuntapoliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi keskeistä on koulutuksen kehittäminen erityisesti opetus- sekä sosiaali- ja terveys- ja liikunta-aloilla.

9. Terveytensä kannalta riittävästi liikkuvien määrä kasvaa ja liikunnasta syrjäytyneiden määrä vähenee valtioneuvoston periaatepäätöksen ”terveyttä edistävän liikunnan ja ravinnon kehittämissuunnitelmista” (2008:10) mukaisesti.

10. Kilpa- ja huippu-urheilun merkitys tarkentuu ja julkisen hallinnon tehtävät huippu-urheilussa selkiytyvät. Tämä edellyttää Huippu-urheilutyöryhmän (OPM 2004:22) ehdotusten toteutumisen arviointia, eettisesti kestävästä ulottuvuudesta vahvistamista, huippu-urheilun ja muun liikuntakulttuurin suhteen tarkistamista sekä valtion roolin selkiyttämistä huippu-urheilusta vastaavien toimijoiden yhteistyökumppanina.

11. Erityistoimia vaativien väestöryhmien liikunta lisääntyy. Tämä edellyttää kohdennettuja toimia mm. seuraaville väestöryhmille: liikkumisesteiset, maahanmuuttajataustaiset ja työttömät. Toimien lähtökohtana tulee olla yhteisen ja kaikille avoimen liikuntakulttuurin edistäminen.

12. Julkisen hallinnon toimenpiteiden tehokkuus ja vaikuttavuus lisääntyvät liikuntaan vaikuttavien politiikoiden seurannalla ja arvioinnilla. Tämä edellyttää seuranta- ja arviointikysymysten kehittämistä ja sektoritutkimuksen vahvistamista sekä valtion liikuntaneuvoston tehtävien painottamista laajakantoisiin ja periaatteellisiin seuranta- ja arviointikysymyksiin.

Tavoitteita toteutetaan opetusministeriössä laaditun suunnitelman pohjalta. Toimenpiteet perustuvat Kansallista liikuntaohjelmaa valmistelleen toimikunnan ehdotuksiin (OPM 2008:14) ja niistä annettuihin lausuntoihin.

Periaatepäätöksen toteutumista koordinoi opetusministeriö sekä eri ministeriöiden ja kunta- ja järjestösektorin edustajista koottava neuvottelukunta neuvoa-antavana elementinä.

Valtioneuvosto pitää tärkeänä, että eri viranomaiset, organisaatiot, kunnat ja kansalaisjärjestöt toteuttavat periaatepäätöstä mahdollisimman laajasti niin, että kehittämistoimia ja resursseja kohdennetaan periaatepäätöksen mukaisesti.